

IDEOLOGI ELLER INGENJÖRSKONST

Av fil. lic. LEIF CARLSSON

Kurt Samuelsson anser inte, att någon avideologisering har ägt rum. Han vill i stället föra fram ideologierna i debattens förgrund, och hans bok »Är ideologierna döda?» bör kunna verka i den riktningen, menar fil. lic. Leif Carlsson, som här diskuterar Samuelssons synpunkter.

De finnas — mest känd, och med rätta, Herbert Tingsten — som gör gällande att ideologierna är döda, att dessa i vårt politiska liv på sin höjd fungerar som pietetsfullt bevarade antikviteter, nyttjade av söndagstalare för att förgylla den grå men respektabla vardagshandling som ersatt forna dagars storstilade strider. Utjämning, balans, rimlig grad av harmoni — följaktligen en utveckling från politik i striktare mening mot förvaltning av den samhällsmekanism alla i stort sett tycker är någorlunda rimligt konstruerad.

Denna syn på ideologiernas död skulle, kuriöst nog, kunna tolkas som uppfyllelsen av en konservativ önskedröm. En principiell uppslut-

ning kring det bestående, en hos alla grupper av betydelse dominant anslutning till ett gemensamt »övervärde» — visserligen ej längre nationen eller Riket, utan Demokratien — en av fantastier och »teorier» endast i ringa mån besvärad strävan att åstadkomma en effektiv förvaltning, en lugn utveckling på »saklighetens fasta grund» — om denna bild av vårt politiska liv vore korrekt, skulle det då inte innebära att vi efter många vedermödor, mycket anstötligt bråk äntligen återvänt till den lyckliga tiden före ideologierna, före 1789 och före 1847?

En konservativ idylliker, angelägen att söka vad tröst han kan finna i en föga gemytlig värld, skulle kunna slå sig till ro med den tanken, finna sig paradoxalt nog ha anledning att skratta sist och bäst — det blev alltså till slut hans vänner i det flydda, Edmund Burke och andra, som fick sin vilja fram, när äntligen det bullersamma ståhejet från adertonhundratalet lugnat ner sig. En sådan tolkning — som veterligen ingen av de ideologiska dödsattesternas utskrivare gjort till sin — skulle i varje fall inte finna stöd i Kurt Samuelssons

lika underhållande som sakrika och skarpsinniga inlägg *Är ideologierna döda?* (Aldus, 11:75). Ideologierna lever alltså och spelar en betydande roll i politiken, och väl är det — eljest måste vi uppfinna dem: de kommer att behövas även i framtiden.

Detta är summan på texten; runt kärnan har arrangerats en mängd redogörelser och analyser för speciella politiska eller historiska problem, som Samuelsson uppenbarligen avsett som understödande illustrationer till sitt tema, men som läsaren en eller annan gång kan finna, visserligen sällan ointressanta, men väl något perifera.

Dit hör dock för ingen del det nyttiga idéhistoriska avsnitt som inleder boken, grunden för det följande resonemanget. I raska drag tecknas huvudlinjerna i de »stora» ideologierna, de som av andra påstås ha i stillhet gått ur tiden. En anmärkning skulle kunna göras: det vill synas som om Samuelsson något underdimensionerat konservatismen i denna framställning, väl mycket låtit liberalismen dominera scenen. I och för sig är det inte svårt att förstå varför uppmärksamheten inriktats på det sättet. Författaren får därigenom möjlighet att excellera i en analys av de fundamentala, värdepåverkande oklarheterna i liberalismen som ekonomisk teori — den osynliga handen, den upplysta egennyttan, intresseföreställningen och annat

mera. I sammanhanget påpekas ett väsentligt, ofta förbisett faktum — Karl Marx' påfallande sammanhang just med den liberala ekonomin. Lika angelägen som Samuelsson är att betona Marx' originalitet i viktiga stycken — bland dem sysselsättnings- och kristeorien — lika skarpt markerar han det faktum att det i viktiga avseenden är i samma tankevärld som Marx och de stora liberalerna rör sig; liksom för den delen även de konservativa, allteftersom dessa undan för undan införlivar liberalismens ekonomiska grundtankar i sitt andliga bagage.

När Samuelsson markerar denna samhörighet är det inte endast för att korrigera en mindre rättvisande idéhistorisk bild; han gör det också för att detta är en av utgångspunkterna för hans kritik mot ideologiernas dödsförklarare. Dessa rör sig, menar han, med en falsk idealmodell av »den gamla goda tiden», en tid av skarpa och klara distinktioner, rena och hårda linjer, principiella, för att inte säga absoluta skillnader och konflikter — en oförsonlighetens och stridens värld som effektivt kontrasteras mot den nu uppnådda avspänningen och idyllen: idéernas värmedöd.

Så har det aldrig varit, hävdar Samuelsson — mycket av tankegods och värderingar har redan från början varit gemensamt eller besläktat, öppna eller fördolda lån har företagits, vagheter vid gräns-

områdena har motverkat den antagna oblidkeliga vakthållningen. Det är »riktigare att uppfatta dessa ideologier som grälände medlemmar av samma familj än som ras-skilda, fientliga stammar, låt vara att kommunismen genom sin diktatur bröt sig helt ut ur familjegemenskapen och genom sitt hot att ensam överta arvet kom att ytterligare mildra oenigheten de kvarstannande emellan: liberalismen, konservatismen och den demokratiska socialismen».

Denna bakgrund gör att Samuelsson kan avvisa tanken på en drastisk »avideologisering». Där- emot hjälper den honom självfallet inte att bevisa att ideologierna nu *faktiskt* spelar en större roll än Tingsten och hans meningsfränder gör gällande. Det tankefelet begår han givetvis inte heller — den saken måste visas med andra metoder. På detaljerna i bevisföringen kan här ej ingås. Skulle något avsnitt framhävas som särskilt intressant skulle det vara den relativt breda presentationen av det amerikanska partisystemet, som ju i vida kretsar uppfattas som det klassiska exemplet på ideologisk avrustning: har inte demokrater och republikaner i det väsentliga samma uppfattning, och rymmer de inte båda alla nyanser? På ett övertygande sätt visar Samuelsson att denna tolkning är alltför ytlig — uppenbart är, att republikanerna, som framgår inte minst av dess nomineringar, verkligen är i prin-

cip mera konservativa under det att demokraterna i betydande utsträckning präglas av vad Samuelsson med en liten typografisk vidlyftighet älskar att kalla »demokratisk socialism».

Att Samuelsson kommer till det resultatet att ideologierna lever beror, något paradoxalt, framförallt på att han söker dem just där så många teoretiker tror att de inte finns — i praktisk politik. På ett hårdhänt sätt, som borde kunna vara definitivt spräcker han den nai- va — ofta med stolt cynism framförda — tanken att det »egentligen» är intressen, förmodligen närmast ekonomiska klassintressen, som avgör det politiska ställningstagandet. I en analys av vissa viktigare politiska sakfrågor, främst från socialpolitikens fält, visar han, hur klart ideologiska motiv uppenbart varit bestämmande. Till skillnad från sina store läromästare vet han tillräckligt mycket om trista fakta för att inse att både ATP och skattepolitiken — de stora parad-exemplen för att visa ideologiernas bortvissnande — hanterats och avgjorts på ideologisk bas.

Om det nu är så — och jag är övertygad om att Samuelsson i det stora hela har rätt, även om han en eller annan gång kan synas alltför generös när det gäller att urskilja ideologiska kvaliteter — hur kan det då komma sig, att så många kompetenta bedömare i och utom politiken får ett annat intryck? Samuelsson lägger ner mycken om-

sorg på att förklara denna synvillla. I grov förkortning kan hans resonemang kanske framställas så, att politiker och partier av skilda skäl ofta *döljer* sina ideologiska motiv (kanske av oro att störa marginalväljare), eller att de är *omedvetna* om dem, inte tänker särskilt mycket på vilka traditioner av ideologisk art som faktiskt ligger bakom deras handlande, eller att de stundom rätt och slätt *tar fel*. Om en politiker någon gång tar ställning på ett sätt som djupare sett bäst skulle stämma med en helt annan ideologi — som när Gustav Möller argumenterade i sjukförsäkringsfrågan på identiskt samma sätt som högern många år senare om ATP — är detta i sig själv inget bevis på utjämning eller avideologisering. Det är ett bevis på något helt annat, att det inför ett komplicerat problem, fullt av konflikter mellan medel och mål, mellan medel och medel och kanske även mellan mål och mål, inte är självklart att en politiker genast skall kunna rätt bedöma vad som på längre sikt bäst motsvarar hans ideologiska grundståndpunkt.

Kanske kan man till förklaring av intrycket av »avideologisering» lägga ännu en faktor, som Samuelsson inte synes ägna större uppmärksamhet, den som skulle kunna kallas det rationalistiska pryderiet. Inte minst genom en missförstånd, genom hörsägen uppsnap-

pad »värdenihilism» har det i vida kretsar, förefaller det mig, blivit så att man nästan skäms över att inte resonera »objektivt», att man tror att det är något tvivelaktigt, kanske rentav farligt i att styras av värderingar eller känslor. Därav ett lätt hysteriskt fasthållande vid »rationell analys», ett taktfast stampande på »saklighetens grund», som självfallet inte innebär att värderingar och ideologier upphört att finnas eller att påverka skeendet, endast att man inte känner vid dem. Ett kuriöst, allmänt spritt pryderi inför »konflikter» kan ha verkat i samma riktning: en sansad och hygglig person undviker gärna att ge uttryck åt »subjektiva» värderingar som ohjälpligen, om de formuleras klart, visar var gränserna går, var gemytet och samförståndet upphör. Värderingen är när allt kommer omkring, trots att många inte vill låtsas om det, till sin natur intolerant; och det är fullt det.

Kurt Samuelsson har inga sådana skrupler. Han vill så snart som möjligt ha ideologierna, de oredovisade men väsentliga värderingarna, målföreställningarna, fram i ljuset. Hans bok bör, eftertänksamt läst, ha förutsättningar att verka i den riktningen. Det bör kunna leda till hårdare tag i debatten; dess stridsglade författare lär inte komma att saknas i bataljen.